

Beschrijvinge van Oisterwijk voor Jan van Grammay

door Lambert vanden Hoevel, secretaris van Oisterwijk

fol. 1.

Deductie en Declaratie of Beschrijvinge van den staat Conditie en gelegendigheid der Vrijheit Oisterwijk, mitsgaders van eenige van de memorabelste en notabelste notien en colamiteiten geduurende deezen voorleeden oorlogen, binnen desen Vrijheit geschiet ende de ingezeetenen derselven overkoomen omme agtervolgende Beveelen van Henne Hoogheeden aan de Eerwaarde Heeren en Mannen Jan van Grammay Licentiaat in beijde de Regten overgegeven te worden in conformiteit van brieven van zijn Ed. tot diens Zine uitgezonden in den jaare 1609.

In den Eersten is te weeten dat het platten Land in de Meijerye der Stad 's Bosch eertijds verdeelt is in vier Quartieren daer af het eerste quartier genaamt is Peelland, en is daer af het hoofd st. oide Roden, het tweede Kempeland en is daer van de Hoofd oerle, de derde Maasland en is daer het het hoofd Osch, Vierde Quartier Oisterwijk, en is daer van het hoofd der Vrijheid Oisterwijk.

Item in het Quartier van Oisterwijk zijn 26 dorpen en welken elk apart op de Beeden staan, namentlijk Oisterwijk de Vrijheit, Haren, Udenhout, Berkel, Huikelom, Enschoot, Vugt, Cromvoirt, Helvirt, Gestel,

St. Michiels Gestel, Esch, Boxtel, Tilborg, Goirle, Venloon, Waalwijk, Druunen, Gansoyen, Gestel bij Oisterwijk, Hilvarenbeek, Riel, Diesen, Westelbeers, HoogMierde, LageMierde, Hulsel.

Item in de Voorsz. Vrijheit is een Parochiekerk van St. Peter Apostel Seer groot en Verheeven, zijnde daar in 20 altaren welgedoteert en kostelijk versierd en

fol. 1v.

plagten aldaar te Resideeren 15 en 16 Priester genaamt Altaristen of Beneficiaten.

In deese kerk was een schoon orgel en oxaal staande op ses pilaren van marber, een schoon horologie met een voorslag van seeven klokjens.

De groote klock is zwaar tussen de vijf ende ses duyzent ponden, de tweede van drie duyzent ende andere naar advenand.

Den Prelaat van St. Geertruy tot Loven stelt in desen kerken eenen Pastor, en trekt den Prelaat de geheele Tiende, die jaarlijks uitbrengen tussen de vier en vijf hondert mudden Rogge, behalven omtrend vijftien mudden, die de Pastor daaraf is trekkende, en is onder die Parochie behoorende Oisterwijk de Vrijheit Udenhout, Berkel en Huyklom, en plagten te zamen uit te brengen tussen de 8 en 9 duizend communicanten, behalven Haeren, en Enschoot, die onder de jurisdictie van de Voorsz. Vrijheit zijn Resorteerende, maar niet onder de Parochie en hebben ider een Parochie apart, beijde behoorende onder Tongerlo.

Binnen de Vrijheit staat een Vrouwenklooster van den derden Regel van St. Franciskus, daer een schoon Rivier doorloopt.

Nog een Maagdenhuys van Elf en Twaalf geestelijken geadmortiseerde maagden van den Fondatie wijlen Heer Nicolaas van Esch, van Oisterwijk gebooren en eertijds Pastor tot Diest en staan dese maagden onder de gehoosaamheit van den Pastor van oisterwijk.

Nog een Mannengasthuys, ook geadmortiseerd weesende van Vijf oude Mannen en een Maagd van Fondatie van Mr. Jan Geijz in dato 1481 en nog van drie Mannen gefondeert tot Haaren bij Mr. Andries sGrooten, Sg.. September, en getransoladeerd na Oisterwijk, de glensii Episco(e) ? Leodienses.

fol. 2.

Nog een Vrouwenhuys van Vier Arme vrouwen.

Een Gasthuys voor de Arme Passanten gent het Rabouts Gasthuys.

Nog een Gasthuys van de Zieken van de plage Gods ofde Pest.

Een H. Geesthuys welgefondeert ende gedoteert

Een Zegelhuys daar men Wollen Lakenen op is Zegelende, daartoe ook eenige Renten sijn gefondeert voor de Armen van den Wollen Ambagt.

Binnen de Vrijheit sijn verscheyde Fondatie van kleyne Beursen, voor Jonge scholieren ten Bosch of Elders buyten ter Schoolen gaande, en eerst twee beursen van der Fondatie van Mr. Jan Geytz in der dato alsvoor ider van 18 guldens.

Nog drie beursen elk van 20 guldens of daer omtrent van fondatie van Heer en M Andries Emmen pbr. van dato.....

Nog twee Beursen in den Reijken fratershuys tot 's Bosch, alwaer deselve twee Borsieren den vrijen kost hebben van den fondatie Heere Jans van Arkel pbr. tot Oisterwijk geboren van dato 1533

Nog drie Borsen elk van 40 guldens of daaromtrent van der fondatie Heer Mathias Walsch pbr. in den Jaere 1681.

Nog een beurse van 30 gl in porco tot Loven.

Item in desen Vrijheit is een schoon casye of steenweg ende straat, aen de Westeijnde van de Casseye de Voorsz. parohiekerk met de pastorie en de Clooster en aan de Oost Eeynde een Raethuys of stadhuis met de Capel van onse Lieve Vrouw van Mirakel, genoemt onse Lieve vrouw aan de Lind Eynd, agter de Voorsz. Capel staat een schoonen Lindenboom uitgebreydt weesende

fol. 2v.

in der Ronten van 14 Roeden, en is desen boom, met drie Rondeelen van Stellagien ondervaeren en ondersteund, en beneeden met zitbankes, daer men de merkt onderhoudt van Botter, Vlas, Eyeren ende diergeleijken.

Desen Vrijheit is een schoon en welgelegen plaats, ende een soeten lugt daer de gemeijne Pasagie doorloopt van Antwerpen op den Bosch, en aldaer ook Transeerdde Baane van Mstrigt op Holland.

Aan de Noordezijde van de Vrijheyt legt alleen het Teulland of ackerland en aan de Zuijsijden de Weijden of beemden met een schoonen en klaeren rivier, genaamt de kleyne Aa, ende strekt door benefens de Hoven ende huysen.

Op de rivier leggen twee casteelen daer deselve rivier omloopt, de Eene genoemt Duurendael toebehoorende de Heere Erfgen. van Bredenroode en werd nu bewoond bij Henrey deLa Riviere Heere tot Isseren als getrouwt hebbende Vrouwe Adriana van Bredenrode ende Heere Rijnolds van Brederode

ent andere genaamt Weijnenberg eertijds J^o Robberts van Veen en Jonc. Johan de Bever toebehoorende.

Wat neder legt een schoon goet genaamt Ter Borgte weesende een groote hoeven met een watermoolen en veele beemden en broeken daarin leggende, rontom in het moeras een grooten berg genaamt de hoogen borgt, daer eertijds soo het scheidt een Casteel op gestaan heeft, geleyk ook blijkt bij een ander hoogten daer het scheidt het Neerhoff is geweest, en zijn dese goederen als nu toebehoorende Heer Corstiaen Laurens Ravensteijns.

In de Regten Straat staan 12 steenen putten tot gemeen gerief om water uyt te haalen.

fol. 3.

Den gemeenen segel deser Vrijheit is een Borgte met zeven pouw veederen boven daerop.

Desen vrijheit heeft veele en verscheyde Privelegien als volgt.

In den eersten heeft Hertog Hendrik van Lotreijk van Braband in den Jaeren 1230 die van Oisterwijk verleent, alsulken Vrijheeden als hij die van den Bosch hadden verleent, behalven dat sij niet vrij soude sijn in het af en opvaeren, van de waeteren genaamdt den Reijn, en welke privilegien Vrouwe Johanna inden jaeren 1402 en de anderen naervolgende Hertogen en Hertoginnen tot heden toe geconfirmiert en geratificeerd hebben.

Hertog Jan heeft in den Jaeren 1354 verleent twee jaermerkten de Een genoemt Meimerkt en de ander genoemt de kouwmerkt en een weekmerkt, de Meymerkt werd gehouden den tweeden dag Mey, ende kouw Merkt postide Simond Judas ende elken markt heeft vrijheyt van agt dagen ende weekmerkt werd gehouden op den Woensdag, binnen deese Vrijheit is nog een jaermerkt die gehouden werdt postide Bartolomeus maar en heeft men het prevelegie ter desertijd daerof niet kunnen bekoomen.

Hertog Philips heeft in den Jaere 1434 die voors. twee eerste markten en den weekmarkt geconfirmiert en de daertoe geoctroyeerd omde rivier van Oisterwijk op 's Bosch te mogen doen weyen diepen en rigten op dat de coopmannen met hennen scheepen gevoeglijk ter merkt soude kunnen komen.

Hertog Jan heeft in het jaer 1292 die van Oisterwijk verleent hene accijnsen op wijnen en bieren te mogen opstellen hoogen en leegen, ten behoeven van de vrijheit, ende welken bij anderen Hertogen en Hertoginnen ook is geconformeerd en ook gecontinueerd en nu onlangs bij vonnisse ende app.. in den Raden van Braband geconfirmiert

fol. 3v.

ende geratificeerd, en is den principaalen afkoop daarvan gedaan aan onsen genadigen Heer den Koning Philippus op den 1^e dag Juny Anno 1505

Johanna Hertoginne van Lutzenborg van Lotring van Braband x^a heeft 1387 onder andere geoctroijeert dat niemand wie hij zij binnen voorsz. Vrijheyt soude koomen wonen, of hij sal eerst poirter worden en daer voer betaalen twee oude schilden de eene helft tot behoef van de Hertoginne en de ander helft tot behoef van de Vrijheit ook niet ten oorlog te mogen trekken dan als de stad van den Bosch met haere ambagten ten oorlog trekken sal en egeen beeden of schattinge te geven dan als de stad van den Bosch beede of schattinge geeven sal, en dan altoos te geven naar haer gelande en vermogen.

Keijser Carel den V heeft den 9 Julij 1541 geconsenteerd dat galge en geregten te mogen stellen op de Creijten Heijden ontrent het Radt.

In den jaeren 1540 is alhier justitie gedaen als zij eenen genoempt Jan den Bogt onthalst en aldaer op de kreijten Heye op een Radt gesteld die bij Schepenen van Oisterwijk is gecondemneert en verweesen geweest.

Hertog Jan heeft 1300 op St. Barberadag die van Oisterwijk geconfereert ende vergonnen seekeren gemeijntens ende Hertog Philips heeft 1430 de Brieve van Hertog Jan geconfirmeerd, ende of noot waer hen de selven gemeijnte van nieuws geconfirmeerd.

In den jaere 1390 is een paaling gedaan tussen de gemeente van Oisterwijk en die van Boxtel.

In den jaar 1563 is nog een paaling gedaan tussen die van Oisterwijk en die van Boxtel.

In den jaere 1550 hebben die van Oisterwijk drie vonnissen geobtineerd tegen dien van Gestel, de eene in materie van redemptie, de andere in materie van appellatien,

fol. 4.

ent derde in materie van metenu; en zijn die van Gestel in allen dezelve processen gecomdemneerd met de kosten.

Hertog Antonius heeft 1414 het Wullen ambagt gepreveligeert.

De Vrijheijt heeft meer andere octroyen en privelegien soo approbatien, confirmatien octrooyen van de gemeente te moogen verkoopen ende andersints te lang om alle alhier te verhaalen.

Uit deese Vrijheijt zijn gesprooten veele en geleerde mannen soo geestelijke als wereldlijken ook te lang om de namen van dien te verhaalen, nogtans heeft men niet konnen gelaaten eenige te noemen die bij memorie van menschen ende ook seer korts al nog geleefd hebben.

De eerw. Heer Prelaat Sgroters tot Tongerlo die de abdeij seer verbeterden veelen memorabelen edeficatien en strukturen gemaakt heeft.

De Heer en Mr. Willem Lomberds van Hinkevoort in zijn leven ardsdiaken tot Luijk te St. Lambert.

Den eerw. Heer den Cardinaal Hinkevoort te Roomen.

Heer Hubert Deekstraaten Prior tot Corstendonk bij Turenhoud, ende is inden jaere 1566 tot Antwerpen bij de geenen die de kerken aldaar geschonden hadden en de beelden ontstukken geslaagen hadden in het waeter de Ruij gestooten en verdrongen.

De Heer en Mr. Willem van Veen, Raet en ordinaris in den Raden van Braband te Brussel.

Desen Vrijheit werd geregeert bij een Schout, seven scheepenen, twee borgemeesters, den schout werd gestelt bij Hunne Hoogheden ende schepenen dienen over ander jaar en werden al te met eenigen gecontinueert en eenige verandert.

fol. 4v.

Binnen deese vrijheit is een treffelijke borgerije, en sijn aldaar vier schutterije, de drie met den kruysboog ende vierde met den handboog.

Het meestendeel der ingezetenen zijn hen generende met de drappenjen van wullen lakenen, die aldaar zoo gefloreerd heeft, dat de Coopliden van Oisterwijk voordato van oorlogen met 700 lakens seffens en te zamen naer Holland ter markt sijn gevaeren.

Maar alzoo seedert de oorlogen sijn opgestaan soo is de vrijheit geheel verbrandt, verblaakt en bedorven, de ingezetenen verlopen de neering vergaan, niet alleen door dien deselve vrijheit onder egeene vasallen of smalle Heeren is staande, dan alleen onder wijlen sijn Md. ende nu henne Hoogheeden en alsoo in loco egeen defenseiors als anderen dorpen gehad hebben, maar ook door dien de wderparteye van wijlen sijn Maj. de voorsz. vrijheit alsoo te meer heeft belast, beswaard, geexamineerd ende overvallen, ende hoewel de Coninglijke officieren en Capteynen het selven wel hadden behoren te respecteren en is sulks nogtans niet geschiet, maar hebben alleen pas gehouden als de voorsz. wederpartye uytgenoomen moorden en branden maar alsoo allen hetselve soo meenig vuldigs en soo dikwels gebeurd is, soo heeft men de particulariteyten van dien alhier meestendeel geprevenueert, en alleenlijk gesteld eenige grooten tochten en

leegeren binnen de voorsz. vrijheyt gelogeed hebbende, en andere memorabelen acten en calumnitatie aldaar geschied behalven meer anderen daar af geen notitie is gehouden.

In den eersten dat in den Jaare 1566 eenige moetwilgen rontom in de steeden kerken, cloosteren, outaeren, beelden en andersints gescheijnd en aanstucken geslagen hadden en het land geheel in beroerten was, zoo heeft den graven van Meegen ten diensten van Zijn Majes. geligt en aangenoomen.

fol. 5.

Tien vendelen knegten om allen verdere disordere voor te koomen en te wederstaan is op den eersten dag inde vasten 1567 met zijn geheel regiment en eenige ruijterij tot Oisterwijk gekoomen en aldaar drie dagen gelogeed hebben is opgetrokken naar 's Bosch meijnende soo men van stonde daar binnen te komen, korts daer naer hebben eenige moetwilligen en kerkschijnders uijt de voorsz. stad gekoomen in de voorsz. vrijheit gehaald seekere lange leeren, harnas en stormgoeden, zijn voorsz. genade in de vrijheit gelaaten ende waaren de voorsz. moetwilligen ook in de kerk gekoomen hen gelatende ook te willen slaan en scheijnden, maar is hen bij de wethouderen ende ingezetenen zulke remonstrantie en gelaat getoond, dat zij de kerk ongeschonden hebben gelaten.

Op den 1 mey 1567 is den grave van Schaiwenberg binnen de voorsz. vrijheit gekoomen met vier vendelen hoogduijtse knegten.

In het selve jaer is den graaf van Looron aldaar ook gekoomen met vier vendelen.

Op den 24 october 1567 zijn binnen de voorsz. vrijheit bij ongeluk ende vreze aan de Noordzijde van de Kerkstraat afgebrand 64 huizen.

1567 de spanjaars in het land gekoomen zijnde is er een grooten troep tot Oisterwijk gelogeed, die met meerderen in den Bosch waren getrokken.

In den jaere 1568 is don Casar en meer anderen met vier benden Albonosen en elf voetknegten in de voorsz. vrijheit gelogeed geweest.

Op den 2 januarij 1568 zijn de voorsz. vrijheit gelogeed geweest tien vendelen spanjaarden van het regiment van Lombordijen, als de Coninginne te Nimweegen was,

fol. 5v.

soo is Don Gousalo de Bracamonta de Bracamontamet zijn consorten in de vrijheyt gelogeed.

In den jaere 1569 is het alhier van 100 penn. binnen de vrijheijt gemaakt.

In den jaren 1570 en 1571 zijn inde voorsz. vrijheit gelogeed verscheijde troepens soo Spaansen, Duytzen Albanos Don Raphael Morigrie de Laare ende andere.

Op St. Fransisus dag als ook op alderheijligendag avond beijde 1572 hebben de Ruyters van den Hertog van Holsteyn telken reysen in getallen meer als 600 ruyters en 200 waagens de geheele vrijheyt uytgerooft, niet alleen van haver, gerst, rog en andere graanen, maar ook van alle meubilen potten, keetels, kleeren lijnden en wullen.

Op alderheyligendag zijn eenige van voorsz. ruyters van de huyslieden deser vrijheit gesloegen en men heeft hen vandaar voorts geresisteed ende vrijheit van Oisterwijk was de eersten fort en residentien alwaar de ander dorpen afgeleegen te hulp quaamen en sijnde voorsz. ruyters korts daer naer vertrokken naar Duytsland.

Op den 8 november 1573 is den Hartog van Alba komende uit Hollandt door deesen vrijheit gereyst en gepasseerd naar Brussel en is binnen deese Vrijheijt met wapenen schutters en trommelen heerlijk ingehaald in hetselve jaer is deese Vrijheit geheel omwatert en omgraaven om ten diensten van zijn Maj. de geuzen te keeren.

Op den 4 februari 1573 hebben de geuzen van Geertruijdenberg in groot getal te voet en te paard deese vrijheit verb(h)aast en overvallen eerst dood geslagen en vermoord hebbende vijftien herde mannen daar onder begreepen was eene priester die sij neus, ooren en zijn kruyn afgesneeden hadden en eenen borgemeester.

fol. 6.

Ook was hier bij een kind van 8 jaeren hetwelk benefens zijn vader ook vermoord lag daer naer de geheelen vrijheit gespaaljaard en uitgerooft en daer naer afgebrand. 150 Huysen behalven schuuren en stallingen samen ook het geheel klooster also er niet meer als een kleyn poortje bleef staan.

Ten selven tijden hebben de voorsz. geuzen nog gevangelijk medegeleyt 16 mans daar onder begreepen was een priester oud ontrent 70 jaren als wesende den outsten van het geheel choor, ende gevangene opt rantsoen geëyst hebbende (immers meer dan zij kosten geven) met groote feurie deselve gevangene onder de galge geleyt en hen elk een strop aan den hals en den priester met de strop aan de galg gehangen ten aansien van de andere gevangenen om hen alzo groot rantcoen af te dwingen (god had het zo bevoolen).

Daer naer zijn wegen zijn Maj. binnen de voorsz. vrijheit in garnisoen geleyt 200 Spaanse ruyters en 400 wallons tot defensie van de overgebleevene huysen en nabuuren, maar is de vrijheit daardoor nog meer bedorve.

In den jaren 1575 hebben in de voorsz. vrijheit gelogeed geweest verscheijde groote convoije daer over commandeerdes Capteijn Juliano en anderen ende is in het selve jaer dan brabantischen steijl van schrijven gereformeerd oft verbeeterd.

1576 heeft Capt. Fiklaren anderen Duytsen en Walse knegten in grooten menigten alhier gelooopen.

fol. 6v.

Nadien in dezen tijd eenen peys met die van Holland en Zeeland was gemaakt en dat de garnisoenen van zijn Maj. meesten deel waeren vertrokken, soo zijn de soldaten van Holland 1577 in de Meijerye gekoomen, gaande en trekkende van het eene dorp tot aant anderen en hebben deese Vrijheit veel meer gelast en geschadt en geschooren als van tevooren geresisteerd hadden en wilden niet eeten of zij wouden eerst geld onder henne teljoren hebben.

1578 regt voor den oogst is den graaf van Bossie alsdoen staads weesende met zijn leger binnen deese vrijheit gekoomen en sterk weesende 14 van de Hoogduytze vaane, zwarte Ruyters 11 vaanen Hoogduytze voetknegten en een regiment francoisen en Engelsen welk leger meer als de eene helft van de graanen op den velden en akkeren afgemaijt, vervoert en vernieldt hadden.

In den Jare 1579 omtrent Bamis is tot Oosterwijk gelogeed een leger van Spaanjaers, Waalen, Italiaanen ende eens groote Reuyterye tot serries van de stadt van 'sBosch gekoomen sijnde en nadien het selve leger in de lange straat was geweest en ladaar mits het groot water niets kosten uitregten, is hetselven leger te rug getoogen en wederom gemarcheerd naer Maestrigt, blijvende alleenlijk in de Meyerye het Regiment van Collenel Houtepen met sekere Ruyterye op den 29 december 1579 soo hebben die geuzen van Breda en vendelen des voorsz. Collenel binnen de Vrijheit leggende opgeslaagen, den Venderig gevangen en het vendele mede genoomen en hebben die geuzen de voorsz. vrijheit uytgerooft en eenige nabuuren gevangenlijk medegeleydt en groot rendcoen afgenoomen, alles nogtans tot hen onschuld als

fol. 7.

den ingesetenen leet genoeg wesende dat de voorsz. vendelen volk tot haerder belastinge aldaar gelogeed was.

Op den 4 januari 1580 de voors. Heer Collenel zijn geheel regiment bijeen getoogen hebbende is binnen de voorsz. vrijheit komen logeeren, met 4 compagnien paerden de vrijheit geheel omschanst en aldaar gebleeven den tijt van 8 weeken tot groot bedervenissen van de voorsz. vrijheit mits middelertijd allen het wassende houdt was vernield en daer en boven wel 150 huizen geruineerd, afgebroken en verbrand en is daer naer vertrokken naer Eyndhoven.

En alsoo eenige van Voorsz. soldaaten dier tijt op buyt waren gegaan naar Tilborg bij den Couwenberg ende van geusen aldaar 3 soldaten doodgeslagen hadden soo zijn desanderendaags wederom drie huysluyden gehaald en tot Oosterwijk gebragt ten huize van den Provoost en aldaar ten soldervenster uytgestooten en seer jammerlijk in de spiece laten vallen en alsoo martelaers Gods soo niet getwijffeld wierd daar afgemaakt op den 27 mey 1581 soo hebben seekere geuzen Ruyteren van Breda alhier een convooy van den Bosch geslaagen hetwelk gekoomen was om graanen te haalen.

Op den 5 juny is den Collenel Houtepen na met zijn regiment en 4 compagnien Ruyteren wederom binnen dese Vrijheit komen logeeren en is wederom opgetoogen den 8 junij naer Eyndhoven.

Op den 9 juny is monsr. de Lagarde met een leger over de 7000 man te voed en te peerd

fol. 7v.

sterk weesende binnen deese vrijheit gekoomen en hebben niet alleen de nabuuren grotelijks uitgeteerd, geschad en geplondert maar daer en boven ook de groote kerk geheel gescheynd, als hebbende allen de beelden onthaeren taafelen en andersints in stukken geslaagen; ja, niet een sitta of cassen over zijnd gelaten de orgel verdestrueert en daer en boven ook wel voor tien duyzent guldens goet soo ornamenten juweelen metaalen kandelaars, engel potten loot en andere diergelijken matrialen alsoo gevlugte goederen en daer mede opgetrokken naar Turnhoudt.

Daer naer is de Heere van Houtepenne wederom te rug gekoomen, na Hilvarenbeek en heeft op den 28 .... 1581 de stad Breda ingenoomen.

Op den 16 julij 1581 Georgio Renaldino tot Oosterwijk gelogeed met omtrent 500 soldaten die hen niet alleen costelijk deden defrooyeeren maar hen ook geld deden geeven onder pretest van daer voor buspoeder te moeten coopen en het welk geschieden bij kennis van den Coppitein.

Op den 28 october zijn alhier gepasseerd 6 vaane Italiaanse ruyters komende van Breda.

Op den 26 juny 1582 heeft den graaf van Hogenloo desen vrijheit met zijn ruytery uitgeroofd voor zeker fourage, die hij op den quartiere was pretenderende.

Op den 27 augustus is den graave van Mansveld en de Heer van Houtepenne met een leger ontrent Heemert bij de maase geweest, hebbende alhier bij het selve leger gekoomen en gebleeven drie dagen en sijn vandaar gescheyden op den 7 october is den Collenel Delmonte met sijn regiment alhier

fol. 8.

gepasseerd ende getrokken binnen Breda in garnicoen op den 11 october 1582 is het regiment van den Collenel Houtepenne door Oosterwijk gepasseerd, komende tot Breda.

1583 is den almanack Calandier gereformeerd, als zijnde in februarij 10 dagen geommitteerd, ende over geslagen om te recupereeren de verlopen minuite.

Op den 24 february is de Compagnie van Conte De Nicolas alhier en van de geuzen mits Egeen wagt geslaagen.

Op den 26 februari en 4 maart heeft den graaven van Mansveld desen vrijheit telken reyse wel met 400 ruyters doen uitvoeren omdat de voorsz. compagnie aldaar geslaagen was alles tot onschuld van de Vrijheit.

In hetselve jaar is de Capteyn Lespine Capteyn Johan ende Borsa Aserbomet seekeren Italiaanse soldaaten op den Casteelen tot Oosterwijk gelogeed die den ingeseetenen allen daags waren beroovende van henne eetwaeren en meubilen.

Hoewel 1584 geen leegeren of grooten troepen binnen deese vrijheit hebben geleegeen, nogtans is met cleyn partijen die soo dick en menigmaal sijn gekoomen, soo belast geweest, dat deese vrijheit soo veel heeft geleeeden als in andere jaeren voor of naer.

Ende alzoo sijn Edel. de Prince van Parma de stad van Antwerpen beleegerd hadden, soo is Capt. Alouze de Mondragon op deezen Vrijheyt geassegeneerd sijn onderhout te haelen beginnende den 25 november 1584 en eindigt den 1 september 1585 daar of de betaaling van wegens der voorsz. Vrijheit gedaen behalven eenig hooy en strooy in spécie geleverd beloop over de 9000 guldens,

fol. 8v.

behalven dat mits die van de Vrijheit de voorsz. betaalinge soo promptelijk niet kosten gedaan, so heeft die voors capt. sijn compagnie ende 4 of 5 andere compagnien als contoras de Iamonlije, Balter Monloy en anderen tot ses distinate Reysen gesonden tot Oosterwijk in Ececutien meede brengende hunne soetelaars met wijn schoonbrood en andere delicaten spijzen en alsoo telkemaal drie of vier dagen gelogeed tot dat men hun contantement deden.

Op st. Nicolaas dag 1586 sijn tot Oosterwijk gelogeed vijftien vendelen Spaanjaers Notantur degeenen die tot Empel op den dijk van de Maase van de geusen mits het groot water bedrempt waeren en gods genade met een vorst van 24 uren mirakeleuselijk ontset en verlost.

In het selven jaer heeft George de Basto van verscheijde compagnien ruyteren binnen deese vrijheit gelogeed.

Op St. Maria Magdalenadag soo hebben die geuzen uyt Heusden gekoomen in groote menigten te voet en te paerd door order van den overste Yselsteyn soo men verstond geheel Oosterwijk uytgeplondert het welk furieuselijk te werk ging, dat een igelijk weg konnende koomen en hadden veel vrouwen de kleeren uitgeschooten en van henne lijve gesneden en een meyske van 13 jaeren moedernaakt gemaakt en so op de straat laten loopen.

1587 is den grave van Hogenlo met een leger naar de peel en Kempelandt getrokken en ladaar om de stad van den Bosch te benouwen veelen dorpen afgebrand ende verstaende dat de Heer Houtenpenne met veel volks was afgekoomen is den voorsz. Hoogenlo te rug getrokken

fol. 9.

en door Oosterwijk gemarcheerd en een deel aldaar neergeslaagen en smorgens den 11 juny opgetrokken hebbende de Vrijheit uytgerooft ende daar naar allen de huizen te samen ook 't welk meest te beschreyen is, de parochie kerk en den Thoorn afgebrand alsoo er in de Regten Straat maar 22 huizen bleeven staan.

Ende alzoo den Collenel Houtenpenne met sijn leger den Leger van de Geuzen vervolg had, tot de Maas toe is den selven aldaar met een groot Canon geschooten, daar af den selven gestorven is en eis het voorsz. leger des Heeren van Houtenpenne alsdoen getrokken naar Boxtel van waar de soldaaten mits den duren tijd met grooten menigten te Oosterwijk sijn gekoomen die de ingezetene en niet alleen berooft hebben van hunne eetwaeren, maar van allen het geenen zij uyt den brand geconserveerd hadden en sijn de nabuuren alsoo voorts en ten eenmaal verloopen.

In den jaaren 1588 mits de ruïnen van de voorleden jaren is de geheelen vryheit de soldaat gebleeven uitgenoomen eenige in hoeken en hoolen schuytende die niet vrij en sijn gebleeven, maar zijn dikwels van hunne beesten berooft en gespoiljeerd, die sij telken reysen op haer eygen beursen hebben moeten lossen.

In den jaaren 1589 heeft wederom wat order bestaan te stellen, dan alzo den graven van Mansveld in de Langstraat was gekoomen met een groot leger is voorsz. vryheit als doen met verscheyde troupe Convoyen ten minsten wel 2000 man sterk weesende op Antwerpen rijdende om ammunitie van oorlog te haalen en gehaald hebbende op het leger te brengen overvallen uitgeteerd en uytgeroofd geweest.

fol. 9v.

In 1590 hoewel de vryheit in voorgaande jaaren seer veel gedistruerd was is wederom op haar oude groote contributie gesteld en zijn in het selve jaar de officieren van Quartieren ende andere gevangen daar op den auditeur Michgelmau informatie hadden genomen.

In 1591 sijn alhier gepasseerd 6 compagnien Ruyterien van Denerant.

1592 en zijn egeen legeren of groote troupen binnen deesen vryheit gelogeed geweest maar veelen kleynen en ontallyke troupen te lang om te verhaalen.

1593 sijn de geuzen voor Geertruydenberg gekoomen en het leger van sijn majesteijt is gekoomen om de stad te ontsetten van welken twee legers dezes Vryheit als voor aangelegen grootelijks is beschadigt bij plondering en uitrovinge behalven de legerwagens pioniers en andersints hetgeenen men heeft moeten leveren.

1594 is het geusenleger alhier gepasseerd als zij Mastrigt meenden in te neemen en hebben in de straaten staande en passeerende gepleytert en alsoo aan elken huysen naerder gesproken.

Op den 28 december sijn alhier gelogeed 5 compagnien geuzen ruyters van Nimwegen met seker volk bij hen hebbende veele gevangen en soo ruyters als soldaten van den Bosch die sij te(r?)ooy opgeslagen hadden.

Op den 24 january 1595 soo sijn de gemuyti-naer de Italiaanen van Zighem, met den geheelen schaderon binnen desen vryheit gekoomen, en gebleeven ses daegen tot groote bedervenisse van deesen Vryheit op den 23, 24 en 25 july sijn binnen deesen vryheit in executie komen logeeren ten lasten van het geheel quartier van Oisterwijk de vijfhondert Ruyters te paarde van de voorsz. gemuytineerden en heeft

fol. 10.

den Commandand: Generaal ordonnantie gegeven op de geheele quartier tot betaling van kosten maar die van het quartier hebben hen hier tegens te boven geopponeerd.

Op den 4 februarij heeft capteyn Salasr als doen tot Turnhout leggende geexecuteerd voor seker Ransoen ende Voeragie die hij pretendeerde bij don Louis de Visalle op de Vryheit assignatie voor elken soo exorbitant beliep, dat soo verren het beleg van het casteel van Hoey niet voort en hadden gekoomen, alwaer de ruyters naartoe moesten trekken deese vryheit van nieuws souden hebben moeten verlopen.

Op st martensdag sijn alhier gelogeed wel 600 ruyters waar van daerover commandeerde den ritmeester Roisier.

Op den 9 januarij 1596 sijn alhier gelogeed 400 geuzen ruyters van Bergen op den Zoom van de compagnie van Dio, Bois, Donk en anderen, dewelke niet alleen hen en henne paerden wel en deden defroyweren maar deden hen ook geld geven alsoo dat sij 500 gulden uitgeschadt hadden.

Ten Vastenavond 1596 hebben eenige jongen knegten onder Oosterwijk woonende en hen gelaaten soldaaten te weesen in den nagt tot Huyklom aangevend drie geuzen ruyters van Bergen op Zoom dan hebben hen ten lesten wederom onbeschadigt laten gaan en deselve te Bergen komende en aan den gouverneur Bax raport gedaan hebbende is het selven seer quaalijk en hoog opgenoomen en heeft die voorsz. Gouverneur zijn geheelen ruyterye tot drie reysen toe in de vrijheit gezonden en alle moetwilligheit bedreeven sulks dat men der voorsz. vrijheit benoodigt is geweest met hem te accordeeren en de groote

fol. 10v.

somme te gelooven so aan de gouverneur al aan de ruyters alsoo dat dit vastenavondspel de vrijheit wel gekost heeft de somme van 5000 guldens.

In den jaeren 1597 in den nagt weesende snags voor Boxtel kermis is te Vugt een buscade gekoomen eenen grooten hoog geusen van Breda, meynende smorgens soo men verstond te slaan de ruyters van den Bosch en anderen die tot Boxtel voor H. Bloed bedevaert soude gaan en hetselven failierende is het buscaden opgetrokken en tot Oosterwijk gelogeed wel sterk weesende 1200 man te voet en 200 te paard daar over commandeerende was capt. Marquotten.

En op de 26 juli 1598 sijn tot Oosterwijk gelogeed wel 400 ruyters van Bergen op Zoom daar over commandeerde du Bois en anderen ende hebben drie ruyters van het vastenavondspel voornoemt nog naarder contantement willen hebben of dreijgde allen keeren met gelijke trouw te komen en om het welk te verhoeden men genootsaakt met hen nog naerder te accordeeren en te voldoen.

In het eerste van Mey 1599 is des konings leger in Bommelderwaard en waer van de vrijheit gespoeljeerd en belast is geweest, mijn Heeren Morensaerd secraris van Zijn Maj. op den 19 mei desselfs jaars met een groot convooy door Oosterwijk gepasseerd naar Antwerpen om provisie van geld en andersints.

In Juny sijn alhier gepasseerd 33 compagnien geusen ruyters komende van omtrend Eyndhoven alwaar sijn een convooy van Antwerpen gekoomen weesende met geld meynende te slaan, maar was gefalieerd.

fol. 11.

Op den 9 Maart sijn alhier gelogeed 4 compagnie ruyters van Breda daarover commandeerden eenen cornet en ritmr. Resoir.

Op den 15 november 1600 sijn alhier gelogeed 9 compagnie ruyters soo van Bergen en Breda.

In April 1601 als den Hoogschout gevangen waer sijn alhier gepasseerd en gelogeed eerst drie Compagnien van de geusen daar naar in den Nagt de Compagnien uit den Bosch met infanterie meynende de geusen te slaan daar naar 4 Compag. van Bergen alles in 1½ dag.

Op den alderheyligendag 1601 sijn den leger van de geusen voor den Bosch getrokken en hebben de stad belegerd en des ander daags heeft hetselven legersvolk in groote menigte tot Oosterwijk gekoomen rooven, wel wetende dat men nog gen souvegarden hadde, en de souvegarden hebbende heeft men nog veel moeten lijden gelijk ider wel merken mag.

Op den 14 februari 1602 sijn hier gelogeed 4 compagnien ruyters van Bergen op Zoom en den 24 mey nog 5 compagnie van Breda.

In augustus sijn alhier gelogeed 10 compagnien van Bergen en van Breda hen gelatende of sijn den gemuytineerden tot Weerd willen slaan, maar sijn morgens te rug getrokken en gescheyden, en is alsoo te bespeuren maar een trek te sijn de vrijheit te bedreven.

Op den 27 junij 1603 sijn de gemuytineerden van Hoogstraten met den geheelen schaderons binnen deese Vrijheit en dingbanck gevallen en aldaar gebleeven ten tijden van 7 dagen sterk

wesende 1100 ruyters en 1600 te voet, behalven den train en hebben de ingesetenen deser vrijheit tegelijk moeten onderhouden sonder dat imand van de Meyerye of quartieren hen

fol. 11v.

behulpig is geweest, hoewel sij van tevooren die van Boxtel geassisteerd hadden.

In augustus hebben de geuzen door assistentie van de gemuytineerden de stad den Bosch wederom belegerd van welken leger dese vrijheit als vooraan geleege tot verscheyden tijden is berooft uytgeteerd en geschadt.

Op den lesten dag september zijn in de vrijheit omtrent de grooten Linden door een pest-schropster bij versuymenisse van quaade toesigt afgebrand 10 schoone huysen behalven de agterhuysen, schuuren en stallinge.

In het selve jaer is de Pest tot Oisterwijk gekoomen en aldaar den geheelen winter blijven leggen, ende is in den Somer 1604 soo jammerlijk ende dangerouselijk ende schroomelijk gepasseerd en voortgegaan, dat die van de stad den Bosch ende meestendeel van de omleggende dorpen geinterdiceert en op groote poene verboden hadden, dat niemand eenigen naburen van Oisterwijk, zijn ontfermt en ontfangen geweest, en sijn als doen binnen de voorsz. Vrijheit over de vier hondert persoonen gestorven geweest en souden wel altemaal gestorven hebben hadden sij hen niet gescheyden en van den anderen geloopen, want de Logt alsoo gevelst was, dat allen degeenen die binnen de Vrijheit waren gebleeven en niet gevlugt al waren gestorven of besmet geweest, en dat de voogelen over de vrijheit vliegende het vuur ontfangen en ter aarde vielen, alsoo dat de gevlugten

fol. 12.

en sonderlinge de wethouderen en eenige van de gequalifiseerden in 22 weeken in de voorsz. vrijheit niet hebben dorven woon en of verkeerren.

Op den 12 mey 1605 zijn alhier gepasseerd 12 comp. ruyters, daarover commandeerde graaf Hend. van Nassouw komende uit Vriesland.

In Augustus 1605 is alhier een dag en nagt gelogeed geweest het regiment van Mijn Heer van Malaise met den convooy geusen en train daar toe behoorende sterk weesende behalven vrouwen en kinderen over de 1500 personen, en behalven eenige ruyteren uit den Bosch daarbij weesende welk regiment van Oirschot was gekoomen, tot op Oisterwijk was getrokken tot op Vugt bij den Bosch, en also bij nar 27 uren crom omgetogen, goede schijn gevende, dat dit regiment door recommandatie als andersints, gelijk meer anderen desen vrijheit niet heeft begeeren over te slaan.

In den jaere 1606 zijn in deese vrijheit gen sonderlinge groote troupen geweest, dan wel kleyhen met 10, 20, 30, 40, 50 en meer om proligniteyt te schouwen en wordt bij deesen, daar of , gelijk of in voorgaande jaeren geen declaratie en particularisatien gedaan.

In junie 1607 zijn alhier gepasseerd tien comp. geusen ruyters daar over commandeerden Ritmr. Wageman en danderen en aan de quartiermr. van de welke voor uitkomende, de wethouders deser vrijheit, ten lasten van de dingbanke hebben moeten belooven en betaalen 32 hoed haver of dreygde neer te slaan, en dat sij in sulken gevallen soo maken souden, dat die van de Vrijheit hen niet souden bedanken.

fol. 12v.

Op den lesten augustus 1608 sijn alhier gekoomen 7 of 800 soldaten uit de stad van den Bosch hen onthoudende op den kerkhof en omtrent in de huysen aldaar en sijde van het selve en buscaden te weesen dan soo het schijnt gepractiseerd om de Vrijheit te belasten, want met een buscaden in een open vlek kan niet veel uitgeregt worden, en dit al boven en behalven soo veel ontallijke

logeeringe en uitteeringe van mindere en cleyne troupen krijgsvolk als van 10, 20, 40, 100, een en twee compagnien min of meer tamboer trompetters gevangen weyluyden van de gouverneuren guyden en de spions opligtingen van recruten, soo van nieuwe alsook van verloopenen soldaaten, als Engelse, Schotten, Iren en diergelijken.

Ook boven en behalven de maandelijke contributien schattinge 50 en 100 penninge imposten, schouwgelden, victalie ammonitie van oorlog, rasoens en recruten van ruyteren en soldaten heyrwagen, lemoenpaarden, dragonspaarden, leeveringen van pionieren, haoorden langhuysen, schanskorven, roseering, onderhoudinge en opbouwinge van fortten, steeden en sterkten en al wat daar aan kleeft, en daar en boven ook boven de ongenadige en onschuldige contributien exactien en beschattinge van verscheyde muytinatien van ruyteren en soldaten en knechten die soo indistcretelijk tirannelijk gehandelt hebben, dat men wel schuldig is God alsmagtig te bidden ons en een igelijk voortaan, voor gelijke belastinge en swarigheden te behoeden.

Op den 5de Mey 1609 soois de trefes ende bestand tussen zijn koninglijke majesteit en hunne Hoogheeden ter eenre ende

fol. 13.

geunieerden den provicien als Holland, Zeeland & ter andere zijde gemaakt ende binnen dese vrijheit voor den Raadhuyzen aldaar gepubliceerd en savons met vuuren en branden van pektonnen, schieten met roers en busse naer seker conditie deser vrijheit gesolemneiseerd, en dat men eerst behoorden te seggen voor noen sacrefisien aanhooringe van solemneelen missen en begankenisse van generale processie God almagtig gedankt en geloofd dien een igelijk schuldig is te bidden, dat zijnen goddelijke majesteit gelieven allen versteende herten te vermorven en te verligten opdat dit tegenwoordig Bestand en Treves mag strekken tot een Eeuwigh en vast verbond en peys so tot rust en transquilliteyt van onsen genadigen Heeren den Princen, welvaeren van den Landen en Zaligheyt van onse Arme zielen.

Deze aldus gecolligeerd, geconcipeerd ende geraamt zijnde, is gesloten op den 1e dag van augustus 1609.

Nederwaerts stond ter ordonnantie van de Heeren wethouderen der Vrijheyt van Oosterwijk, en was ondertekend L. v. Hoevel 1609.

Afschrift van een geschreven document,
berustend in het gemeentearchief van Oosterwijk,
groot 13 beschreven en één leeg folio-vel(len).

Oosterwijk, september 1962

W.P.M. J. de Bakker.

In: drs W.A. Fasel, Inventaris van het administratief Archief van de Gemeente Oosterwijk (1230) 1390-1921 (1930), (Streekarchief Het Kwartier van Oosterwijk), Oosterwijk 1992, nr 49; nu berustend in het Regionaal Archief Tilburg.

Druk:

Plaatsbeschrijving van Oosterwijk met kroniek vande jaren 1566-1609
in: *Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap*, deel XL (1919)

door M. Pinkhof, met aantekeningen van Mr. J.P.W.A. Smit
copie van W. Messier ± 1800 (copiëring door Pinkhof in 1916)